

ÁCS TIBOR

HADTÖRTÉNETÍRÁSUNK HISTÓRIÁJÁHOZ

Az első hivatásos magyar hadtörténész: Lakos János életműve

A Contribution to the History of Military History Writing.
The First Professional Hungarian Military Historian: the Oeuvre of János Lakos

The military, scholarly and literary achievements of Major General János Lakos (1776–1843), honorary member of the Hungarian Academy of Sciences, were acknowledged by the armies, the scientific and the literary life of every historical era from the late-18th century to present. Lakos was one of the dedicated and brave officers who also excelled in the advancement of military science.

Lakos took part in every war from 1795 to 1821, serving as a field officer of the general staff. He fought in the Napoleonic Wars: his cold-blooded heroism and comprehension earned him the Knight's Cross of the Military Order of Maria Theresa. The evaluations on his service describe him as having good skills in mathematics, field fortification, geography, history, statistics and in organising cartography. He had gained experience in the last field as the leader of the cartography work in Tirol, Transylvania and Slavonia. In addition, he had successes in the field of military history writing. His papers were published in the *Neue Militär-Zeitschrift*. His oeuvre is an integral part of the history of Hungarian military history writing, his valuable papers can provide new data to those interested in the field.

Keywords: historiography of Hungarian military history, Napoleonic Wars, János Lakos

A közelmúltban jelent meg *A magyar hadtörténetírás története és aktuális kérdései* című tanulmánykötet.¹ A bonyolult témakört áttekintő *Bevezető* utolsó két sorában ez olvasható: „A jelen kötet nem ad választ, helyette historiográfiai számvetést igyekszik nyújtani – műfajából adódóan – az aktualitás jegyében, a teljesség igénye nélkül.”² Sajnálatos, hogy ebből a számvetésből kimaradt az első hivatásos hadtörténész, a tudós katona, báró Lakos János vezérőrnagy, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja, akinek katonai, tudományos és irodalmi érdemeit a XVIII. század végétől napjainkig minden történeti korszak hadserege, tudományos és irodalmi élete elismerte. Lakos János azoknak a katonáknak egyike, akik elszánt, bátor és vitéz csapattisztek voltak, de emellett kiválóknak bizonyultak a hadtudomány művelése terén is.³ „Major vagyok a General Stábnál. Carriert nem tettem, de a kereszt, melyet 1809-ben szerencsém vala megnyerni, kipótolja valamennyire a gyorsabb előmenetelt. Nem bántam meg, hogy katonává lettem – sokat láttam, próbáltam, tanultam” – írta magáról 1816-ban.⁴

¹ A magyar hadtörténetírás története és aktuális kérdései. Szerk. *Kincses Katalin Mária*. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2015. 335 o.

² Uo. 22. o.

³ Lásd példának a múlt századból: *Gyalóky* 1928.; *Markó Árpád*: Az MTA hivatásos katona tagjai megalapítása óta a második világháborúig. Kézirat, 1964. MTA Könyvtár Kézirattár. Ms. 10511. sz. 23–24. o.; A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1826–1973. Összeáll. *Fekete Gézáné*. MTA Könyvtár, Budapest, 1975. 168. o.; *Ács* 1976.; *Ács* 1982. 26., 67–71., 85., 108–109., 132. o.

⁴ *Ács* 1984. 14. o.

Az is tagadhatatlan, hogy Lakos János életműve szerves részét alkotja hadtörténetírásunk históriájának, értékes írásai pedig új ismereteket adhatnak az érdeklődő olvasóknak. Ez indokolja, hogy levéltári és könyvészeti források segítségével bemutassuk az életpálya főbb szakaszait és jellemzőit.

Lakos János minden katonai minősítésében és önéletrajzában, valamint a lexikonokban az szerepel, hogy 1776 áprilisában született a Veszprém megyei Ajkán, de ez a dátum pontatlan. Nagy Lajos tárta fel és adta közre az alábbi pontos születési adatokat: „Az ajkai evangélikus egyház anyakönyvében olvasható a korabeli, hiteles bejegyzés: Lakos János 1774. március 20-án született. Édesanyja Pauer (Bauer?) Erzsébet »győri polgár nő«, keresztzülei az ajkai Vajda Ferenc és Mesterházi Julianna. Ezt az adatokat annál inkább is hitelesnek fogadhatjuk el, mivel Lakos édesapja, mint a helyi lelkész személyesen írta be a születési anyakönyvbe.”⁵

Lakos Ádámnak, az ajkai evangélikus gyülekezet lelkészének három fia közül János volt az elsőszülött, a második Ádám, 1776. október 18-án és a legifjabb József, 1776. szeptember 11-én született. A jó képességű János az elemi iskoláit Ajkán és Bobán végezte el, majd tanulmányait a pozsonyi evangélikus líceumban folytatta. De 1787-ben átíratják az ország egyik legjobb iskolájába, a soproni evangélikus líceumba, és az ott eltöltött, mintegy hat esztendő életútjának meghatározó időszaka lett.

A soproni evangélikus líceumban Kis János és társai a magyar irodalom és színjátszás fejlesztésére 1790-ben megalakították a Magyar Társaságot. A társaság szerzőt is avatott, Lakos János személyében, akinek *Hunyadi László* című eredeti drámáját 1792. április 30-án mutatták be Sopronban. A címszerepet maga a szerző játszotta, s a darab nem várt nagy sikert aratott.⁶

Középiskolai tanulmányait Sopronban elvégezvén, Lakos tudatosan választotta élethivatásául a katonatiszti pályát. Ennek alakulását híven mutatja be az utolsó, 1842. október 31-én készült személyi és szolgálati lapja, melyen ez olvasható:

5115

842

„Személyi és szolgálati leírás

az 1842. évre.

Báró Lakos János vezérőrnagy úr, a Katonai Mária Terézia Rend és a szicíliai, a királyság Szent György Rend lovagja, szlavóniai Brood várparancsnokának.

Született Ajkán, Magyarországon 1776. esztendőben, evangélikus, nőtlen.

A felséges uralkodóházat a következőkben szolgált.

	<i>Szolgált</i>	<i>Év</i>	<i>Hónap</i>	<i>Nap</i>
53. gyalogezredben	ex propis kadét	2	2	1
	ezredkadét	2	1	11
	zászlósként	1	1	22
	főhadnagyként	–	10	29
7. „	főhadnagyként	4	–	24

⁵ Nagy 2004. 13. o.

⁶ Életére lásd részletesen: Kovács 1890. 91 o.; Nagy 2004. 161 o.

Munkácsy k. gyal. zj-ban	főhadnagyként	1	6	27
27. gyalogezredben	főhadnagyként	2	11	15
Főszállásmesteri törzsben	főhadnagyként	–	3	7
	századosként	4	9	7
	őrnagyként	7	1	17
	alezredesként	8	9	15
2. székely határőrezr-ben	ezredesként	5	1	7
Nagyvezérkarban	vezérőrnagyként	6	3	1
	Vezérőrnagy			
	és várparancsnokként	1	7	3
	Összesen	48	10	6

A vezérőrnagyi rendfokozatot 1834. december 24.óta viseli.

Hadjáratokban való részvétel.

Az 1794., 1795., 1796., 1797., 1799., 1800., 1801., 1805., 189., 1814. és 1815. évi hadjáratokban vett részt, valamint 1820-tól 1823-ig az alsó-itáliai hadsereg főszállásmesteri törzsben szolgált.

Pétervárad, 1842. október 31.

Csollich altábornagy⁷⁷

A Báró Csollich Marcus altábornagy, szalvoniai főhadparancsok aláírta személyi és szolgálati leírást „Báró Lakos János életrajzának vázlata, és írói munkálatainak lajstroma. A Magyar Tudós Társaság Június 8-ai 1840 felszólítására” című kézirat is megerősítette.⁸ E szerint 1793 októberében, mint „ex propriis” kadét állt be a cs. kir. Jellachich 53. sorgyalogezredbe, s 1795-től 1821-ig minden háborúban részt vett. 1796-ban ezredsegéd-tiszt a Lattermann 45. sorgyalogezredben; majd főhadnagy a Munkácsy-féle (13.) könnyű zászlóaljban, 1799-ben Legnagonál, 1800-ban Novinál kitüntette magát. A zászlóaljnak 1801-ben történt feloszlata után újból a 45. sorgyalogezredhez tért vissza. 1805 novemberében a vezérkarhoz helyezték át, amelynek 1806-ban bekövetkezett csökkentése után, a Strassoldo 27. sorgyalogezred állományába osztották be, de továbbra is vezérkari szolgálatra alkalmazták. 1809-ben vezérkari százados lett, és április 16-án olyan hősiességgel harcolt Sacilenél, hogy annak alapján 1810-ben megkapta a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét, és a bárói rangot is.⁹

Lakos nemcsak bátor, hanem tudós katona is volt, és kiváló képességeit, sokféle alkalmazhatóságát előljárói is teljes mértékben elismerték az alábbi 1828-ban kelt „Conduite-Beschreibung”-ja szerint, amelyet a későbbi minősítései is megerősítenek.

⁷ Kriegsarchiv, Wien (a továbbiakban: KA) Quel. Fasc. 1695.

⁸ MTA Régi Akadémiai Levéltár (a továbbiakban: MTA RAL) K 1231:85. 8 o.

⁹ KA Schriften Abt. Individuele Conduite-Beschreibung: 1828, 1834 National- u. Diemt-Beschreibung: 1835, 1836, 1842.

„Cs. kir. Főszállásmesteri törzs

Minősítési leírás

az alábbi törzstiszt úrról az 1828. katonai évre.

[A rovatok táblázati sorrendjében.]

Rendfokozat: alezredes

Előléptetés ideje: 1821. február 23.

Neve: Lakos János Babits, született Ajkán, Magyarországon az 1776. évben.

Családi állapota: nőtlen.

Szolgálati évei: 35 év 1 nap.

Ismeretei: Jó ismeretekkel rendelkezik a matematikában, a táborigényben, geográfiában, történelemben, statisztikában és minden képessége megvan a vezérkari szolgálatra. A térképezés irányításához teljesen alkalmas, amit Tirolban bebizonyított.

Beszél és ír németül és magyarul; beszél olaszul, valamint franciául és horvátul is. Jó beszéd és íráskészsége van. Jól lovas.

Országismeretei: Belföldön Stájerország, Horvátország, Magyarország, Bánát, Isztria, Erdély, Bukovina, Ausztria, Tirol, Voralberg és Velence.

Külföldön, Piemont, Szavoja és Dél-Franciaország egy része, a Nápolyi királyság megszállt területe és a többi itáliai állam a Nápolyba vezető úton.

Alkati adottságai: Igen jó az egészségi állapota, és erős szervezete van.

Erkölcsei jelleme: Komoly, elégedett, általában megbecsült ember; becsvágyó. – Előjáróival szemben kellő tisztelettel viseltetik, alárendeltjeivel szemben követelmény támasztó, a civilekkel udvarias. Különben igen komoly.

Szolgálati és alkalmazása háborúban és békében:

Szolgálati leírása.

1793. október 31-től kadét a Jellachich János gyalogságnál.

1786. január 1-től ezredsegédtiszt a Lattermann gyalogságnál.

1798. február 12-től zászlós.

1799. április 14-től alhadnagy.

1800. március 3-tól főhadnagy a Munkácsy könnyűzászlóaljnál>la mint

1801. október 31-től visszahelyezve Lattermann gyalogsághoz és

1805. november 21-től áthelyezve főszállásmesteri törzshöz, és

1806. március 1-től mert békeállományra csökkentették a törzskart, a Strassoldi gyalogsághoz osztották be

1808. február 16-tól százados a főszállásmesteri törzsből

1813. november 22-től őrnagy „

1821. január 9-től alezredes a „

Szolgálati évek száma 35 év 1 nap.

Alkalmazása hadjáratokban.

1794-től 1797-ig és 1799-től 1801-ig a gyalogságnál; 1799-ben Legnagnonál, továbbá 1800-ban Novinál kitüntette magát.

1905-ben az itáliai hadseregnél.

1809-ben Fortana fredanál és Gratznál kitüntette magát, és a Mária Terézia katonai rend lovagkeresztjét kapta meg.

1813 és 1814-ben Hessen Hamburg trónörökös lovassági tartalék hadtestében.

1815-ben Ferdinánd főherceg tartalékhadtestében; június 16-tól Colorádo tábornagy 1-ső hadtestében, majd a Cassini térkép kiigazítása során a Vogézekben.

1820-tól 1823 áprilisáig az alsó-itáliai hadseregnél.

Alkalmazása békében.

1801-től 1805-ig gróf Odonell és Johnson vezérőrnagyok segédtsíztje, majd a műszaki kar irodájában.

1807-től 1809-ig a főszállásmesteri törzshöz osztották be Horvátország felméréséhez.

1810-től 1813-ig a Bánát és Erdély ország felméréséhez.

1814 és 1815-ben a kongresszus idején Langeman vezérőrnagy úr irodájában.

1816 és 1817-ben az ausztriai térképészet aligazgatója.

1818-ban térképészeti igazgató Tirolban és Voralbergben.

1819-ben Bécsben hadtörténelmi feldolgozásokban.

1820. szeptember 1-től az itáliai csapattestekhez küldték

1823-tól 1825-ig hadtörténelmi feldolgozásokra alkalmazták.

1826-tól 1827-ig erdélyi országleírásnál.

1827 májusától a Szlavóniai Országleírási Osztály igazgatója.

Katonai ismeretekben ítélőképessége és vezetőképessége a harcúteren:

Jó képességekkel, sok katonai ismerettel és tapasztalattal rendelkezik. Helyes ítélőképessége van, és azt előnyösen alkalmazza minden beosztásban.

Az ellenség előtt hidegvérű hősiességgel és belátással tűnt ki, amiért a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjével tüntették ki.

Rendelkezik néhány, de nem kimagasló tulajdonsággal a magasabb hadvezetéshez a csatáúteren.

Záradék. Ettől a törzstisztúttól, mivel minden alappal rendelkezik, magasabb beosztásba helyezés során hasznos alkalmazás várható el, és kinevezése a hadseregben a rangjához méltó.

Bécs, 1828. november 20.

Wimpflen tábornagy¹⁰

Lakos János bár vezérkari szolgálata következtében nagyon régen nem volt már a csapatnál, de mint ezredparancsnok mégis jól megállta a helyét. Csupán egy gyengeségét látják 1834-i minősítésében, azt, hogy lóismerete hiányos. Ennek azonban a vezérkarnál nem vallotta kárát. Az 1813. évi hadjáratot nem küzdötte végig, mert augusztus 26-án, a drezdai csatában lábát törte. Felépülvén, még ugyanabban az évben őrnagy lett, a vezérkari főnökség elnöki irodájában. 1815-ben előbb Ferdinánd főherceg tartalékhadtestében, majd az 1. hadtestben szolgált s az utóbbinak ideiglenes vezérkari főnöke is volt. Időközben ismét tudományos munkát végzett, amennyiben a Rajna-völgy várainak, továbbá a Vogézek szorosainak bejárását és leírását, valamint a Cassini-féle térkép kijavítását bízták reá.

1819-ben hadtörténelmi munkára fogták Bécsben. 1821 januárjában alezredes lett, s részt vett a nápolyi hadjáratban. A cs. kir. Megszálló sereg kötelékében 1823 áprilisáig tartózkodott Nápolyban, ahol IV. Ferdinánd királytól a Szent György-rend lovagkeresztjét kapta.

¹⁰ KA Terrion 1 Generale Gb. 431–558.

Hazatérése után, a bécsi Hadi Levéltár hadtörténelmi osztályának élére állították. 1825-ben újra visszatért a földrajzi szakmához, s 1827-ig Galícia és Erdély leírásával foglalkozott. 1827-ben a szlavóniai „Landesbeschreibung-Abtheilung” igazgatója, 1829-ben pedig ezredes és a 15. (2. székely) határőr gyalogezred parancsnoka lett. 1834-ben tábornokká nevezték ki; majd Brod, végül pedig Eszék várának volt a parancsnoka. 1843. június 28-án halt meg, 67 éves korában, katonáskodása ötvenedik évében.

Ez volna Lakos katonai pályafutásának vázlatos leírása, amelyből, rövidege és hézagossága ellenére is, egy nagy tudású és éppen ezért sokféleképpen alkalmazható kiváló tisztet ismerhetünk meg.

Tudjuk, mert nem egy helyen olvashatjuk,⁴ hogy Lakos a hadtudományi s többek között a hadtörténelmi irodalom terén is sikerrel működött. Idevágó dolgozatai a Schels őrnagy szerkesztésében megjelent *Neue Militär-Zeitschrift*-ben láttak napvilágot. De azt, hogy mit írt – sajnos – nem állapíthatjuk meg teljes bizonyossággal, mert ennek a folyóiratnak cikkei, abban az időben, nem árulták el a szerző nevét. A bécsi hadilevéltárban 1981-ben és 1982-ban folytatott kutatásaim során tartam fel Lakos János hadtörténetírói munkásságának egyik, kiadásra és feldolgozásra váró darabját, 243 főlíó terjedelmű, német nyelvű *1799, Geschichte des Feldzuges in Italien* című kéziratát.

BIBLIOGRÁFIA

- Ács 1976. *Ács Tibor: A Magyar Tudományos Akadémia és a hadtudomány 1825–1848. Honvédelem*, 1976. 4. sz. 84–95. o.
- Ács 1982. *Ács Tibor: Tudós és katona. Kiss Károly élete és hadtudományi munkássága (1793–1866)*. Budapest, 1982. 26., 67–71., 85., 108–109., 132. o.
- Ács 1984. *Ács Tibor: „A kard és a toll munkásságával...” Lakos János cs. kir. vezérőrnagy, MTA tiszteleti tag munkássága. Határőr*, 1984. március 23. (12. sz.) 14. o.
- Ács 1989. *Ács Tibor: A vezérkar intézményéről. Hadtudomány*, 1989. 2. sz. 73. o.
- Gyalóky 1928. *Gyalóky Jenő: Báró Lakos János (1778–1843). Hadtörténelmi Közlemények*, 1928. 205–211. o.
- Kovács 1890. *Kovács Sándor: A Soproni Ev. Lyceumi Magyar Társaság története 1790–1890. Sopron*, 1890.
- Nagy 2004. *Nagy Lajos: Egy ajkai hadfi a XVIII–XIX. században. Lakos János generál, aki hadi vitézségéért bárói rangra emeltetett, a hadi tudományok kiműveléséért a Magyar Tudós Társaság tagjává választotta, melyről a mit tudni lehet innen-onnan össze szedette: ... Ajka*, 2004.